

A pályázat elsődleges célja a tudományelméleti, bizonyításelméleti és dialektikai értelemben releváns patrisztikus anyagok feldolgozása, továbbá – ehhez kapcsolódóan Órigenész *Contra Celsum* című művének fordítása, valamint a *Colloquium Origenianum Nonum* című nemzetközi konferencia megszervezése és anyagának sajtó alá rendezése.

A nevezett célok a semmilyen személyi költséggel sem számoló, szerény, és az első év során tovább csökkentett OTKA-támogatás segítségével megvalósultak. Külön kiemelem Órigenész *Contra Celsum* c. művének magyarítását. Úgy gondolom, ez a teljesítmény önmagában is elegendő lenne arra, hogy a pályázat céljai teljesüljenek. Az apologetikai irodalom eme – talán legjelentősebb darabja – különös nehézséget jelent a fordító számára. Ennek okát a terjedelemben is látni kell; mintegy 27 ív a 8 könyvből álló, általában több kötetben kiadott munka hossza. Ezen túl nyelvileg is nehéz a számos Kelszosz-idézetet tartalmazó, s ezért a függő beszéd technikájához forduló író egyébként is hosszú, bonyolult mondatokat tartalmazó szövegének fordítása. A munka több év alatt, folyamatos tevékenység során készült el. A fordítói munka során a legelső tervekhez képest – az OTKA részéről elfogadott - változtatást eszközöltem. Nem sikerült a kiadókkal megállapodni Eusebiosz: *Praeparatio evangelica* című munkájának kiadását illetően. Minthogy személyi költség nem szerepelt az OTKA támogatásban, így nem tudtam azt a kiadói javaslatot elfogadni, hogy ingyen bocsássam rendelkezésre az elkészítendő fordítást. Szakmai érvek is amellet szóltak, hogy az eusebioszi mű előképét, Órigenész *Contra Celsum* című 8 könyvből álló művét érdemes feldolgozni először.

A *Colloquium Origenianum Nonum* című nemzetközi konferencia pécsi megszervezése és anyagának sajtó alá rendezése közép- és kelet-európai viszonylatban jelentős fegyverténynek számít. Az Órigenész konferenciák négyévenként megrendezett sorában először volt a színhely volt szocialista ország, és a rendezés során számos nehézséggel kellett megküzdenünk. Túlzás nélkül állítható, a tudományos világ 2005 legjelentősebb patrisztikus tudományos eseménye a Pécsen augusztus 29 és szeptember 2. közt rendezett *Colloquium Origenianum Nonum* volt. A konferencia előkészítése a megelőző időszakot – beleértve az egész nyár – igénybe vette. A szervezési munkát Heidl György kollégámmal végeztük. A konferencián mintegy 80 előadás hangzott el Órigenész és az általa befolyásolt teológiai tradíció témaköréből, a szakma meghatározó képviselőitől, akik a világ minden részéből jöttek. A visszajelzések egyértelműen tanúsítják, a konferencia minden szempontból sikeres volt. A konferencia anyagának sajtó alá rendezése és elküldése a belga Peeters Kiadónak megtörtént. A kötet remélhetőleg a Leuven University Press és Peeters Publisher kiadásában fog megjelenni.

2005-ben elkészítettem „Elements of the Theory of Scientific Knowledge in the *Commentary on John*” címmel egy 2004-es római konferencián elhangzott előadásom írott változatát, ami azóta meg is jelent (In *Il Commento a Giovanni di Origene: il Testo e i suoi contesti*” a cura di Emanuela Prinzivalli, Verucchio, Pazzini Editore, 2005, 157-175. o.). Ebben sikerült kimutatnom egy korábbi dolgozatom (An Aristotelian science-methodological principle in Origen's *Commentary on John*.” In *Origeniana Octava, Origen and the Alexandrian Tradition*, ed.: Lorenzo Perrone in collaboration with P. Bernardini and D. Marchini, Peeters, Leuven, Volume I. 2003, 547-552. o.) elgondolásának továbbvitele révén, hogy a tudományelméleti mozzanatok jelentősége Órigenésznél jóval nagyobb, mint azt korábban hitték. E munka némileg rövidített magyar nyelvű változatát „Tudományelméleti vonatkozások Órigenész *János-evangélium kommentárjában*” címmel elkészítettem, amely megjelent az OTKA támogatását feltüntető megjegyzéssel (In *Töredékes hagyomány. Steiger Kornélnak. Szerk.: Betegh Gábor – Bodnár István – Lautner Péter – Geréby György*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007, 271-297. o.)

2005-ben elkészítettem és megjelentettem egy „Illusion and Reality in Gregory of Nyssa's Letters” című dolgozatot, amelyben a képi gondolkodás paradigmátikus esetét mutathattam fel Nüsszai Gergely leveleiben. Amíg Órigenésznél egyértelműen egy tudományelméletileg fundált absztrakt fogalmi gondolkodásról beszélhetünk, addig Gergelynél – minden egyéb látszat ellenére – a képszerű gondolkodás áll előtérben. (*Acta Antiqua Scientiarum Academiae Hungariae*, 45, 2005, 99-107. o.)

2005 májusában egy római konferencián „The divine power in Origen's theory of salvation” című előadásomban azt bizonyítottam, hogy még a csodatevő isteni erő koncepcióját is milyen racionalisztikusan fogalmazta meg Órigenész In *Pagani e cristiani alla ricerca della salvezza (secoli I-III). XXXIV Incontro di studiosi dell'antichità cristiana. Studia Ephemeridis Augustinianum* 96, Róma, 2006. 711-724. o.). Az augusztus-szeptemberi pécsi konferencián ezt a gondolatot fűztem tovább s arra jutottam, az alexandriai mester számára a gyakorlati filozófia prioritást élvez a tisztán elméleti megközelítéssel szemben.

2007-ben jelentettem meg „A vitázó Órigenész” című dolgozatomat (In *Studia patrum. Elmélet és gyakorlat a korai szerzetességben*. Szerk.: Baán István — Rihmer Zoltán, Budapest, Szent István Társulat, 2007. 81-94. o.) Ebben az órigenészi dialektikus eljárás föltérképezését végeztem el, amelynek során a következő tézist fogalmaztam meg és védtem meg: Úgy tűnik, Órigenész mindig konkrét állítások cáfolatára vállalkozik. Vitáiban ezekre és nem a vitapartner személyére koncentrál. Ezeket az állításokat mindig úgy kezeli, hogy azok egy bizonyos valószínűsíthető racionális alapot kérdőjeleznek meg, legyen ez az alap például a görög nyelvű Ószövetség hagyomány szentesítette elfogadása, a kinyilatkoztatott szent szövegek, az Ó- és Újszövetség egysége, a bevett nyelvhasználat, elfogadott definíció vagy az isteni gondviselésnek a vallási tanok szempontjából való alapvető jellege, illetve az ebben való bizalom racionalitása. A szóban forgó valószínűsíthető racionális alap éppen azért racionális, mert az azt vitató állítás alapja igazából nem lehet racionálisabb. Épp ezért cáfolataiban erre a pontra irányítja legfőbb figyelmét Órigenész. Ellenfelei általában nincsenek teljesen tudatában annak, hogy a valószínűsíthető racionális alapot pontosan mikor is hagyják el, s ezzel összefüggésben érveik mindig kívánnivalót hagynak maguk után. Az összes vitahelyzet azt mutatja, sem Julius Africanus, sem Hérakleidész, sem Markión vagy Kelszosz nincs tudatában annak, mily gondos, rendszeres és körültekintő érveléssel lehet eltávolodni ettől a bizonyos feltételezett közös alaptól. Ezen túl, Órigenész minden dialektikailag megengedettnek számító eszközt ismer és alkalmaz, a tényszerűen hamis kijelentések hamisságának direkt kimutatásától kezdve a szillogizmussal indirekt módon kimutatható hamisságig. E tézis részletesebb kibontása a következő évekre vár. Már dolgozom „A dialektika helye Órigenész gondolkodásában” című írásomon, amely a 2008-as Magyar Ókortudományi Konferencián fog szerepelni, továbbá „Eretnekellenes argumentáció Órigenész *Peri Arkhónja* második könyvében” című dolgozatomon, amely az évenkénti patrisztikus konferencián fog elhangzani 2008 júniusában, Kecskeméten.

A patrisztikus tudományelméleti és dialektikai motívumok mindig a görög, ezen belül pedig különös mértékben a platóni, arisztotelészi és sztoikus iniciatívák fényében értékelhetők. Ezeket a mozzanatokat is érintik egyéb publikációim a kutatási időszakban („Kerényi Károly és a filozófia.” *Vallástudományi Szemle* 2007/1. 183-192. o., „Porphüriosz a költő, filozófus és hierophantész.” In *Költészet és gondolkodás: Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series XXXIV*. Eger, 2007, 36-42. o., „Ivánka Endre.” In *Istenkereső tudósok. Magyar katolikus teológusportrék a XX. század második feléből*. Szerk.: Kránitz Mihály, Budapest, Új ember, 2007, 131-141. o.)

The aim of this research was to investigate the patristic writings relevant from the point of view of science theory, theory of apodeixis and of dialectical procedures. Other goal of the activity was the Hungarian translation of Origen's *Contra Celsum*. The third program consisted in organizing and the editorial work of the contribution *Colloquium Origenianum Nonum*, the 9th international conference on Origen held in Pécs (Hungary) in 2005. All these aims have

realized. I think solely the translation of the *Contra Celsum* with its 8 books was enough to realize the research program with its low support without any personal funds.